

Gheorghe Șincai și Târgu-Mureșul

Prof. PETRE CURTICĂPEAN
Grupul Școlar „Gheorghe Șincai,” Târgu-Mureș

Cu toate că marele istoric s-a născut și a trăit în apropierea ORAȘULUI, prezența sa aici este atestată documentar doar în două momente ale vieții. Cel dintâi marca un capitol aparte al formării sale.

În 1766 copilul Gheorghe, în vârstă de 12 ani, după ce luase contact cu școala de la Săbed (în limba maghiară) și cu cea de la Șamșud (în limba română), este înscris la Colegiul Reformat (după alte surse Colegiul Calvin) din Târgu-Mureș unde, „între anii 1767-1768 a depus două examene în timpul recoltei, adică în vara anilor respectivi. Neavând din aceste perioade matricolele colegiului, după alte analogii putem presupune cu probabilitate că tânărul a frecventat clasele de sintaxă și de poetică, unde elevii au recapitulat toată gramatica latină elementară plus stilistica și poetica. În afară de acestea, ei au învățat și istoria biblică, istoria universală și cea a patriei.”¹

Concluziile acestea au la bază înseși însemnările de mai târziu ale istoricului.

În 1803, urmărit ca „iacobin” de nobilimea maghiară și cercurile bisericești, în repaus la „tusculum” în Oradea, făcând un bilanț al vieții sale, compune o celebră *Elegie* în care spune: „Nutrit Agropolis gemina me parte messe...” – în traducerea lui T. Naum – „După aceea doi ani m-a hrănit Oșorbeiul...” Alături de acest vers găsim și notele autorului care consemnează „in hac urbe apud reformatos prima elementa linguarum latinae et hungaricae non sine notabili progressu solidus excolere coepi, operam ad meam culturam plurimum tunc conferente vira doctissimo professore Alexandro Kovasznai, qui quantum humanista fuit, serae etiam posteritati non dabunt oblivioni eius Carmina...” („În acest oraș, la reformați, am început a studia mai temeinic nu fără un remarcabil progres primele elemente ale limbii latine și ungurești. La cultivarea mea a contribuit cu cea mai mare strădanie bărbatul de înaltă erudiție, profesorul Kovásnai Sándor, a cărui umanitate nu va fi uitată de posteritatea târzie din cauza volumului său intitulat Carmina...”)²

¹ Ladislau Kocziány, *Kovásnai Sándor*, în *Profiluri mureșene*, vol. 1, 1971, p. 37.

² *Ibidem*.

Colegiul Reformat, după alții Calvinesc, cum spuneam, era vechi de la 1557, înființat de regenta Isabella prin transformarea mănăstirii și, susținut cu fonduri substanțiale, a cunoscut o perioadă de glorie pe la începutul secolului al XVIII-lea. „În 1718 se contopește vechea școală a orașului (particula) cu liceul, primind numele de Colegiu care avea deci școală primară, liceu și internat. În notele Elegiei se cuprind și informații despre studiile în acest oraș. El amintește cele două instituții de învățământ din localitate: gimnaziul romano-catolic și colegiul reformat.”³

De la cele patru clase ale particulei – rudimenta etymologica, sintactica-poetica și retorică-logică, teologică – s-a trecut în cadrul colegiului la opt clase în care tânărul Șincai și-a perfecționat cunoștințele de limbă maghiară și latină frecventând clasele de sintaxă și poetică, unde elevii au recapitulat toată gramatica latină elementară, plus statistica și poetica. Așa cum menționa și Kocziány, în afară de acestea el a mai învățat și istoria biblică, istoria universală și cea a patriei.

Profesorul acestor discipline era Kovásnai Toth Sándor, cu solide studii la Târgu-Mureș și Leyden, în Olanda, om de mare erudiție, cunoscător al limbilor ebraică, latină, greacă și franceză, istoric, matematician, orator și poet.

Puține date ne-au rămas despre acesta, așa cum consemnează Ladislau Kocziány în articolul său. Kovásnai a murit în 1792 disperat și singuratic (...). În curând, memoria lui a fost dată uitării în afară de amintirile lui Gheorghe Șincai, discipolul recunoscător.⁴ Deci articolul său despre profesorul Kovásnai se transformă într-un panegiric adus lui Gheorghe Șincai. Autorul apreciind atitudinea obiectivă a profesorului maghiar, deduce: „poate că tânărul Șincai a dat o atenție deosebită pasajelor care se ocupau cu faptele dacilor împotriva romanilor sau formarea poporului român.” Kovásnai afirma în cursul său: „*Nam ego memorabo tantum bellum ilud, quad contra Dacos, incoles huius patriae gessit (Domitianus). Nam per tempus maximus bellum fuit Romanorum cum Dacis, qui las terras, ubi nunc Transilvania et Valachia sita est, habitabant...*” („Trebuie să fac mențiune despre luptele – lui Domițian – împotriva dacilor, locuitorii acestei țări. În acest timp Romanii aveau războaie foarte grele cu Dacii, locuitorii regiunilor unde în prezent se află Transilvania și Valahia”).⁵ Iată cum primele informații despre daci și despre originea poporului Șincai le-a aflat de la profesorul său atât de prețuit.

În articolul lui Kocziány se fac și niște pertinente aprecieri ale contactului lui Șincai cu Târgu-Mureșul, neconsemnate, dar intuite: „Nu știm cu precizie dacă

³ Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai. Viața și opera*, București, Editura pentru Literatură, 1965, p. 19.

⁴ Ladislau Kocziány, *op. cit.*, p. 40.

⁵ *Ibidem*, p. 38-39.

ulterior ei s-au întâlnit sau nu. Lauda lui Gheorghe Șincai pe seama volumului de poezii al lui Kovásnai (care în această vreme nu se răspândea prin vânzare în librării, ci au fost distribuite sau dăruite prietenilor de către autorul lor, în semn de recunoștință), precum și amintirile lui călduroase cu un deceniu mai târziu după moartea profesorului ne permit ipoteza că profesorul și elevul și-au reînnoit legăturile lor. Îndeosebi în anii când Gheorghe Șincai în calitate de inspector general al școlilor românești vizita deseori Târgu-Mureșul unde, în Biblioteca Teleki, a început să adune materialul privind istoria românilor. Cu aceste ocazii el a putut să se întâlnească cu vechiul său profesor care, de altfel, era custodele bibliotecii și i-a fost dăruit un volum de Carmina...”⁶

Profesorul Traian Popa, monograful orașului Târgu-Mureș, fost primar al municipiului în perioada interbelică, notează la rândul său: „Când își vizita părinții și frații la Șamșud de abătea pe la Târgu-Mureș studiind în arhivele și bibliotecile de aici, în special în faimoasa bibliotecă Teleki și luând contact cu oamenii mai de seamă ai orașului.”

Dar cât de sinuos va fi drumul său și câte piedici i se vor pune în cale nu numai de către vremelnica stăpânire maghiară sau austro-ungară ci, mai ales de către ai lui, în special de către episcopul Ion Bob! Omul care scrisese zeci de mii de pagini de documente din bibliotecile din Roma, Viena, Târgu-Mureș și din alte orașe, cel ce ne-a lăsat *Hronicul* ..., cel ce a înființat peste trei sute de școli românești sătești și a scris pentru acestea mai multe manuale, bărbatul harnic și demn, intransigent cu sine și cu ceilalți, a trebuit să plătească pentru orgoliul său, fiind târât în trei procese, unul mai murdar ca altul.

Datorită vieții sale atât de agitate, mereu pe drumuri pentru a-și sluji neamul, reîntâlnirea cu Târgu-Mureșul are loc mult peste ani, în vremea proceselor despre care vorbeam.

Se știe că, după procesul de la Blaj (1794) în urma căruia a pierdut casa și grădina „înflorită și înfloritoare” de care avusese atâta grijă, Șincai acționează în judecată pe acuzatorii săi: subprefectul care îl lovise peste față de trei ori, episcopul Ion Bob și cumnatul său Ion Pop.

În plângerea împotriva dușmanilor săi descrie toată situația critică în care a ajuns și amarul sufletului său îndurerat. „Fiindcă nici un nevinovat nu trebuie să sufere, este echitabil și just ca pentru activitatea mea îndelungată, osânda și pagubele suferite, pe care am fost nevoit să le îndur, să mi se dea satisfacție de către aceia care mi le-au pricinuit direct. Pentru ca să pot obține acest lucru, este nevoie de sentință judecătorească, eu însă într-o închisoare atât de lungă, cu toate că mai înainte eram sărac, (acum) atât de tare am sărăcit și sunt atât de zdrobit încât nu pot să mă judec cu adversarii mei, doar la procese trebuie cheltuieli, și pe acestea nu le am, fiindcă abia-mi pot plăti datoriile făcute la închisoare.

⁶ *Ibidem*, p. 36.

Adversarii mei însă, a căror tabără o conduce dl. Al. Gyuito Sepsi A. Marton care s-a unit cu Iosif Benyei, prefect episcopesc, și prin acesta cu episcopul de Făgăraș, Ion Bob, aceștia, după cum s-a constatat public, vina acuzațiunii mele, sunt atât de puternici, încât nu îndrăznesc să nu-mi deschid nici gura împotriva lor.

De aceea rog on. guvern regesc să binevoiască a lua în grațioasă considerare 1. serviciile mele publice săvârșite cu credință; 2. sărăcia mea și din aceste considerații a ordona să mi se dea asistență fiscală în contra D-lui. Al. Gyuito, Iosif Benyei și ilustritatea sa Ion Bob, episcop.

Nu trebuie să se opună cererii mele faptul că s-ar părea că Dl. Al. Gyutio a lucrat împotriva mea din oficiu, căci nu se ținea de oficiul său a la nu știu ce acuzație frivolă să se îngrijească ca îndată să fiu deținut, ci trebuia să mă citeze și să mă dețină în mod ilegal; cu mult mai puțin se ținea de oficiul său să mă palmuiască și să-mi scoată din gură dinții (același Gyutio strigând «câne de Horea, de aici nu mergi până nu spui totul» și «câne puturos de Valah și Hore, doar eu bat oameni mai de seamă decât tine, dacă greșește ceva împotriva mea ca subprefect, cu atât mai vartos pe un Valah puturos cum ești tu»).”

În urma acestei cereri, procesul lui Șincai este transferat de la Aiud la Curtea de Apel din Târgu-Mureș, de unde se trimit în anul 1796 grefierii Iosif Almași și Ioan Lantșos la Blaj să facă ancheta și să stabilească adevărul.

Din lipsă de date nu putem ști rezultatul dezbaterii și dacă Șincai a obținut vreo despăgubire de la dușmanii săi pentru pagubele îndurate.

Subprefectul Al. Gyutio acuză pe Șincai înaintea forului judecătoresc că pe timpul răscoalei lui Horea s-a amestecat în foarte multe ilegalități. Din acestea se vede lămurit că Șincai a trebuit să fie amestecat într-o formă oarecare în răscoala din 1784. Această presupunere este sprijinită și de expresia „*câine de Horea*” cum îl numește subprefectul și cărciumarul Pfenningsdorf din Târgu-Mureș. Aceste mărturisiri ne îndreptătesc a crede că Șincai n-a fost străin de răscoala celor trei eroi naționali.

Al doilea proces este intentat arendașului moșiilor sale din Șincai, Ion Szatmari, care nu i-a plătit arenda pentru perioada în care a gestionat averea sa. Și de aici iese extrem de dezamăgit, întrucât din cei 300 de florini preținși, reușește să obțină doar 8 florini și 84 de creițari, lăsându-l într-o grea criză financiară.

Din criza financiară îl mântuie moștenirea rămasă de la fratele său Ion, căpitan în regimentul 2 de grăniceri, mort la Lorch în anul 1795, această moștenire ducând însă la dezbinarea completă cu frații săi din Șincai.

În sfârșit, de Târgu-Mureș este legat și ultimul episod jurisdicțional: procesul cu cărciumarul Pfenningsdorf.

La 2 decembrie 1795, împreună cu cumnații săi Teodor Graur și Ioan Caliani, plecaseră cu treburi la oraș. Seara, cumnații săi rămân în grajd, lângă

cai, iar Șincai primește o cameră să se culce. Peste noapte, din cei 85 de galbeni pe care îi avea, dispar 16 din buzunarul vestei.

Îl acuză pe armeanul Avram Lukats și pe soția cârciumarului care au jucat cărți și au pierdut o sumă mare de bani.

Armeanul și cârciumăreasa, simțindu-se jigniți pentru această bănuială, închid ușa porții și trimit după pretor să vină la fața locului. Acesta, sosind, înjură din greu pe Șincai, acuzându-l că voiește să readucă iarăși în Ardeal „*lumea lui Horea.*”

Procesul a durat aproape patru ani, dar „*din lipsă de dovezi*” îl pierde, după care urmează lungul calvar al pribegiei ce se va sfârși doar la Sinea în noiembrie 1816, odată cu moartea cărturarului.

Iată, așadar, pe scurt, relațiile cărturarului Gheorghe Șincai cu orașul Târgu-Mureș, destul de sporadice și nu întotdeauna plăcute.

Orașul își revendică înaintașii dându-le rând pe rând, locul meritat în galeria nemuritorilor.

După mulți ani, un grup școlar – pe care-l reprezintă – poartă numele istoricului, părinte de neam și țară, iar în fața școlii tronează falnic bustul marelui cărturar dăltuit pentru eternitate de un alt fiu iubit al meleagurilor mureșene, maestrul Ion Vlasiu.

BIBLIOGRAFIE

❖ Duicu, Serafim, *Pe urmele lui Gheorghe Șincai*, București, Editura Sport-Turism, 1983.

❖ Ladislau Kocziány, *Kovásnai Sándor*, în *Profiluri mureșene*, vol. 1, Târgu-Mureș, Întreprinderea Poligrafică Târgu-Mureș, 1971.

❖ Papiu Ilarian, Alexandru, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca. Discursul de recepțiune de A. Papiu Ilarianu și răspunsul de Georgiu Barițiu în ședința publică a Societății Academice Române din 14 septembrie 1869*, București, Tipografia Națională, 1869.

❖ Popa, Traian, *Monografia orașului Târgu-Mureș*, Târgu-Mureș, Tipografia Corvin, 1932.

❖ Tomuș, Mircea, *Gheorghe Șincai. Viața și opera*, București, Editura pentru Literatură, 1965.

Gheorghe Şincai at Târgu-Mureş

Abstract

Gheorghe Şincai' presence at Târgu-Mureş is confirmed by documents in only two moments of his life. The first moment is connected to his educational preparation at Colegiul Reformat. He will gain one of his teachers affection – Kovásnai Toth Sándor – a very educated man, who will influence Şincai' s life and career.

The second category of documents are referring to Şincai' s trials that took place at Târgu-Mureş. There were three trials: the first was between Şincai and his old enemies – The bishop Ion Bob, Ion Pop, the bishop' s brother-in-law and Alexandru Gyutio; the second was against Ion Szatmari, the land agent of Şincai' s estate, and the last one was against the inn-keeper Pfenningdorf.

Unfortunately, Şincai will lose all those trials because of the authorities that considered the proofs as being insufficient. In this way, Şincai will lose his money, his estates and, more than that, his family affection.